

Mobilita múzejných zbierok Postupy a zásady pri manipulácii so zbierkovými predmetmi mimo ich uloženia v depozitároch

Marianna Tomašková

Mgr. Marianna Tomašková
Comenius University in Bratislava
Faculty of Arts
Department of Ethnology and Museology
Gondova 2
814 99 Bratislava
Slovakia
e-mail: mariankatomaskova@gmail.com

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:2:169-181

Mobility of museum's collections. Procedures and policies at manipulation with collection items out of their depository storage

This thesis is focused on to description types of collection items mobility. The main storage place for collection item in museum is the depository and because of that, thesis contains description of types of collection items mobility from depository. The aim of the thesis is to approximate process of manipulation with collection items for the purpose of preservation/restoration and rental of collection items for other museums in Slovakia and abroad. One of the main points of this thesis is to review the purpose of collection mobility for museums. Aim of the thesis is also to define possibilities of collection items protection during their mobility-legal and physical protection. An important part of the article is an analysis of collections mobility in Slovak museums created with the help of questionnaire survey and summary of the annual reports of Slovak museums.

Key words: mobility, collection items, museum, state immunity, immunity from seizure, sharing culture, expenses during the rental period

Mobilita zbierok sa v súčasnosti stáva veľmi frekventovanou témou. Preto som sa problematike mobility zbierok venovala aj v mojej diplomovej práci, z ktorej vychádza tento príspevok s rovnomenným názvom. Klasická náplň múzeí zber, ochrana, a prezentácia múzejných predmetov je stále základnou náplňou múzea, avšak v konkurenčnom svete potrebuje omnoho viac aktivít. Zbierkový predmet je centrom celého múzea, okolo ktorého sa odohrávajú všetky činnosti v múzeu. Každé múzeum spravuje svoj zbierkový fond, ktorý sa snaží obohacovať. Následne ho prezentuje spoločnosti, či už vo forme expozícií alebo výstav. Aby múzeum spĺňalo činnosti, ktoré tvoria jeho podstatu, nezaobíde sa bez manipulácie s predmetmi v rámci svojej inštitúcie i mimo nej. Primárne umiestnenie predmetov je v depozitári, kde majú svoje presné umiestnenie. Následne sa presúvajú, a to či už kvôli prezentačným účelom do výstavných miestností, za účelom bádania do bádateľne, kvôli reštauračným účelom do reštaurátorských dielní alebo sa mení ich umiestnenie. Čo však v prípade, že múzeum nedisponuje zbierkovým predmetom, ktorý by zhodnotil výstavu, či už je to predmet zo slovenských múzeí alebo zahraničných? Na tento problém existuje riešenie, a tým je mobilita zbierkových predmetov.

Mobilita zbierok – transport zbierok

Mobilita zbierok predstavuje presun múzejných predmetov alebo celej zbierky z bodu A do bodu B. Zameriame sa však na vzdialenejší presun zbierkových predmetov mimo múzea, pri ktorom je potrebné vytvoriť také podmienky, aby nehrozilo akékoľvek nebezpečenstvo narušenia fyzického stavu predmetu. Múzejné zbierky tvoria najrôznorodnejšie predmety z odlišných materiálov i skladajúce sa z viacerých súčasne. Preto je potrebné zamerať sa na každý predmet samostatne s ohľadom na špecifickosť jeho bytia. Počas uloženia v depozitári majú predmety stabilné klimatické a bezpečnostné podmienky, ktoré ich neohrozujú. Počas transportu predmetu sa predmet dostáva do nestáleho prostredia, a to či už z hľadiska klimatických podmienok či prípadného mechanického poškodenia. Najlepším spôsobom, ako predchádzať ktorémukoľvek z týchto narušení, je zvoliť najbezpečnejšiu formu dopravy a najvhodnejší obalový materiál.

S prepravou predmetu sú spojené dva dokumenty: „facility report“ – správa o prevádzke a „condition reports“ – správa o stave. Správa o prevádzke je dokument, ktorý zoskupuje všetky náležité postupy, ktoré budú uplatnené vypožičiavateľom počas celej doby výpožičky. Správa informuje o bezpečnosti, histórii poistenia a realizovaných výpožičkách danej inštitúcie. Podstatou tohto dokumentu je ubezpečiť požičiavateľa, že inštitúcia, ktorá si predmet vypožičiava, je solídna a bude k predmetu pristupovať profesionálne a zodpovedne.¹ Dokument je určený pre pomoc identifikovať potencionálne problémy a dohodou dosiahnuť vyriešenie možného problému. Formulár môže byť využívaný v rozdielnych múzeách a galériách bez ohľadu na typ a veľkosť. Podstatou je vyplniť správu čo najpresnejšie a napísať všetky informácie, ktoré sú pre tento prípad relevantné. Správa zahŕňa detailný popis výstavných priestorov, prístup do výstavných priestorov (napr. schodisko/úzke priestory), manipuláciu so zbierkovými predmetmi a klimatické podmienky vo výstavných priestoroch.² Druhý dokument, správa o stave, vzniká zvyčajne až po detailnom preskúmaní zbierkového predmetu. Správa má byť zreteľná a stručná. Najčastejšie vzniká ako dokumentácia, ktorá sprevádza zbierkový predmet počas výpožičky. Kvôli poistným postupom je správne, ak sa vypĺňa po každom odchode a príchode na nové miesto. Je dôležité mať záznam o súčasnom stave predmetu, vrátane už existujúcich škôd a opráv na predmete, pre prípad výskytu nového poškodenia. Z toho dôvodu je správa o stave sprevádzaná aj grafickým zobrazením predmetu (diagram, fotografia). Je opodstatnené, aby si obe strany ponechali kópiu správy.³

Imunita proti zabaveniu

Slovné spojenie „imunita proti zabaveniu“ zahŕňa široký záber možných okolností. Môže zahŕňať imunitu predmetu kultúrnej hodnoty voči každému typu zabavenia z rôznych príčin (vzatie do opatrovníctva, exekúcia, zablokovanie, prepadnutie, rekvizície, zabavenie majetku

¹ *Európsky program pre kultúru. Pracovný plán pre kultúru na roky 2011 – 2014. Súbor nástrojov týkajúcich sa praktických spôsobov zníženia nákladov na požičiavanie a vypožičiavanie predmetov kultúrnej hodnoty medzi členskými štátmi Európskej únie* [online]. Európska únia 2012 [cit. 2017-03-19] Dostupné na www: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/5846/3_ubor_nastrojov>.

² *Standard Facilities Report* [online]. Správa navrhnutá skupinou registrátorov vo Veľkej Británii v spolupráci s Radou múzeí, knižníc a archívov. Vyd. v r. 2004. [cit. 2017-03-17] Dostupné na www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Collection_Mobility/Members/UKRG_Standard_Facilities_Report.pdf>.

³ *Collection Surveys and Condition Reporting* [online]. Museum Textile Services. [cit. 2017-03-29] Dostupné na www: <http://www.museumtextiles.com/uploads/7/8/9/0/7890082/condition_reporting.pdf>.

pre neplatenie záväzkov, navrátenie, zadržanie).⁴ V podstate ju môžeme označiť za právnu záruku, ktorou sa ručí, že kultúrna hodnota, ktorá je vypožičaná na výstavné účely v zahraničí, bude vrátená naspäť múzeu (požičiatelovi) aj v prípade akýchkoľvek námietok pre navrátenie alebo vyhlásenia nárokov na kultúrne dedičstvo v danej krajine, v ktorej je predmet vypožičaný. Existuje aj prísnejšia forma imunity proti zabaveniu a tou je imunita proti jurisdikcii. Znamená nielen garanciu vrátenia zapožičaného predmetu požičiatelovi, ale i záruku, že sa v danom štáte nezačnú ani súdy zaoberať možnými vzneseniami návrhov o nároky na zadržanie predmetu. Naopak, menej silnou právnou zárukou je „letter of comfort“ – písomné vyhlásenie o bezpečnom a včasnom vrátení predmetu kultúrnej hodnoty. To je odvodené na základe medzinárodného práva, ktoré reguluje pohyb predmetov kultúrnej hodnoty. Právne systémy jednotlivých krajín sú odlišné, čo sa odzrkadľuje aj v ich legislatívach zahrňujúcich právne úpravy týkajúce sa imunity proti zabaveniu.⁵

Ak v štáte nie je právne zachytená imunita proti zabaveniu, môže sa to stať dôvodom pre nižšie zapožičiavanie zbierkových predmetov a nechota iných múzeí poskytnúť ich diela na výstavy. Múzeá nebudú riskovať možné vznesenie návrhov o zadržanie predmetov a ustúpia od požičiavania umeleckých diel. Úspech múzeí stojí na vytváraní prvotriednych výstav, ktoré sú závislé na garancii navrátenia zbierkového predmetu požičiatelovi.⁶

Znižovanie nákladov počas výpožičiek

Náklady na výpožičky sú príčinou, prečo je mobilita zbierok v Európe stále tlmená. Múzeá považujú výpožičky zbierkových predmetov a náklady s nimi spojené za neúnosne vysoké, nehovoriac o vypožičiavaní celých výstav. Dôležité je, aby požičiatel a vypožičiatel patrične komunikovali a dohodli únosné podmienky výpožičiek. Existujú skutočné náklady na výpožičku spojené s prípravou predmetu na transport a samotným transportom a náklady spojené s administráciou výpožičky, o ktoré môže požičiatel – múzeom požiadať. Tieto druhé náklady zbytočne zvyšujú náklady výpožičky, sú neadekvátne, keďže administratíva zbierkového predmetu je súčasťou múzejnej práce.⁷ Preto by výpožičky mali byť považované za zásadnú a plnohodnotnú náplň múzejnej práce. Povinnosťou požičiatel'a je držať ich na reálnej hodnote a spolu s vypožičiatel'om hľadať alternatívy, pomocou ktorých by výpožičku realizovali s čo najnižšími možnými nákladmi.

Komerčné poistenie

Cieľom komerčného poistenia zbierkových predmetov je odškodnenie poistenca, ktoré zabezpečí rovnocennú náhradu v prípade ujmy. Múzeá spravidla poisťujú len budovy,

⁴ WOUDEBERG, Nout van. *State Immunity and Cultural Objects on Loan* – Prague, 23 April 2012 [online]. Príspevok z kolokvia na tému imunita proti zabaveniu kultúrneho dedičstva. Z originálu do češtiny preložila PhDr. Magda Němcová. [cit. 2017-03-13] Dostupné na www: <<http://www.mc-galerie.cz/admin/files/pdf/clanky/2012/STATNI-IMUNITA-A-ZAPUJCKY-KULTURNICH-PREDMETU-Praha-duben-2012.pdf>>.

⁵ NĚMCOVÁ, Magda. Umění v pohybu [online]. In: *Atelier*, 2011, č. 9. [cit. 2017-03-10] Dostupné na www: <<http://www.mc-galerie.cz/admin/files/Mobilita-sbirek/umeni-v-pohybu.pdf>>.

⁶ O'CONNELL, Anna. *Immunity from Seizure Study*. [online], [cit. 2017-03-13] Dostupné na www: <http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/training/Antwerp/Immunity_from_Seizure_Paper_Anna_O_Connell.pdf>.

⁷ MATASSA, Freda. Výpůjční poplatky. In: *Podporujeme mobilitu sbírek: cesta vpřed pro evropská muzea* [online]. Fínska národná galéria, 2010. Český preklad: Praha : Metodické centrum pro muzea výtvarného umění v národní galerii v Praze, 2014. [cit. 2017-03-17] Dostupné na www: <<http://www.mcgalerie.cz/admin/files/pdf/ENCOURAGING-SBORNÍK-konecna-verze.pdf>>. ISBN: ISBN 978-80-7035-555-8.

v ktorých sídlia. Poistenie nereálnej materiálnej hodnoty zbierkových predmetov by bolo mimo schopnosti zriaďovateľa.⁸ Komerčné poistenie však môže byť aj jednou z hlavných prekážok, prečo od vypožičiavania zbierkových predmetov chcú múzeá ustúpiť. Cena za poistenie predstavuje väčšinou časť celkových nákladov pri výpožičke a jedným zo spôsobov, ako znížiť tieto náklady, je štátna záruka.

Štátna záruka

Pod pojmom štátna záruka môžeme rozumieť národný systém, cez ktorý vláda preberá zodpovednosť za riziko od organizátora výstavy a tým podporuje organizovanie významných výstav. Príslušný orgán štátu sa zaväzuje nahradiť škody, ktoré by mohli vzniknúť na predmete počas doby výpožičky. V praxi to vyzerá tak, že v prípade poškodenia alebo straty múzejného predmetu počas výstavy štát uhradí celú časť škody či straty, alebo aspoň jej podiel. Štátnu záruku preto môžeme označiť ako prevod časti zodpovednosti z múzea, ktoré si predmet vypožičiava, na štát. Hrozba poškodenia zbierkového predmetu počas výpožičky je v tomto prípade krytá a múzeum môže realizovať výpožičku aj bez komerčného poistenia. Štátna záruka je významný nástroj pre rýchly vzrast múzejníctva v rozvoji mobility zbierok. Komerčné poistenie, ktoré je nevyhnuté pri výpožičke zbierok, tvorí 15 – 40 % z celkových nákladov na výstavu. Štátna záruka týmto spôsobom zbavuje múzeá úbytku výraznej finančnej položky. Pozitívom štátnej záruky je dôvera a vzťah, ktorý sa vytvára medzi jednotlivými múzeami a podpora vzájomných kultúrnych výmen.⁹ Systém štátnej záruky je možný aj na Slovensku. Dotácia, ktorá je poskytnutá ako náhrada za vzniknutú škodu, je upravená v Zákone NR SR č. 207/2009 o podmienkach vývozu a dovozu predmetov kultúrnej hodnoty.¹⁰ V tomto zákone sú ustanovené podmienky čerpania dotácie zo štátneho rozpočtu v prípade škody, ktorá vznikne pri dočasnom dovoze predmetu so schválenými účelmi na územie Slovenska.

Štátnu záruku upravuje zákon už od roku 2009. Ministerstvo kultúry SR doteraz neeviduje žiadnu žiadosť o poskytnutie dotácie zo štátneho rozpočtu na náhrady škody vzniknutej počas dočasného dovozu zbierkového predmetu kultúrnej hodnoty na územie Slovenskej republiky.¹¹

Rozdelenie zodpovednosti

Rozdelenie zodpovednosti medzi múzeami predstavuje dohodu, v ktorej sa múzeá/zriaďovatelia múzeí dohodnú, že budú participovať na zodpovednosti za zbierkový predmet počas doby výpožičky. Múzeum, u ktorého bude predmet dočasne premiestnený, a rovnako aj múzeum, ktoré predmet vypožičiava, budú niesť následky za prípadné poškodenie zbierkového predmetu podľa odsúhlasenej dohody. Dohoda o rozdelení zodpovednosti nie je typ poistenia pre zbierkové predmety, ale spôsob ako znižovať náklady za komerčné poistenie. Zahŕňa informácie, akú časť zodpovednosti preberá vypožičiavateľ a vypožičiavateľ, voči akým rizikám je zbierkový predmet krytý počas doby výpožičky a aké budú následky pri poškodení zbierkového predmetu (zväčša na strane vypožičiavateľa).¹²

⁸ WAIDACHER, Friedrich. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 1999.

⁹ *Európsky program pre kultúru...*, ref. 1.

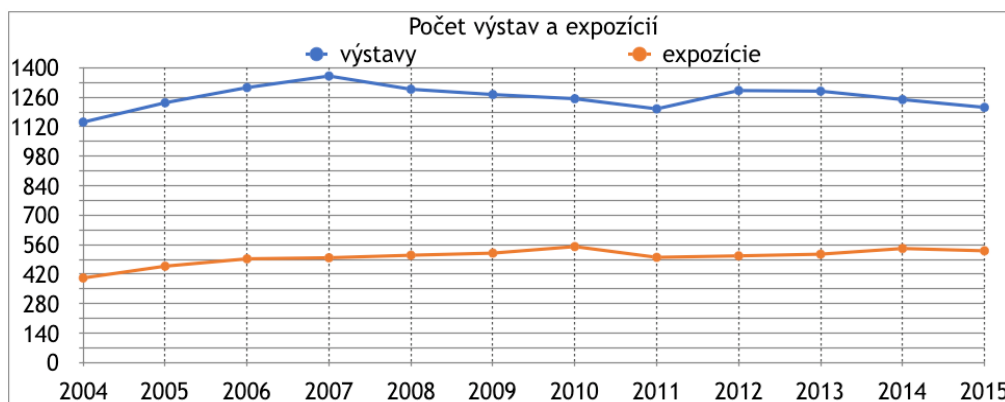
¹⁰ Zákon č. 207/2009 z 28. apríla 2009 o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹ Slovenská republika. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Bratislava, 4. 4. 2017, Odpoveď na žiadosť: MK-2100/2017–310/4857.

¹² *Európsky program pre kultúru...*, ref. 1.

Mobilita zbierok v slovenských múzeách za roky 2004 – 2015

Muzeologický kabinet Slovenského národného múzea každoročne zostavuje sumár výročných správ slovenských múzeí. Výročné správy sú vytvorené, aby poskytl múzeám, zriaďovateľom a odbornej i laickej verejnosti možnosť dozvedieť sa informácie o hospodárení, odbornej činnosti a prezentačných aktivitách každého slovenského múzea, ktoré je zapísané v Registri múzeí a galérií Slovenskej republiky vedenom Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Výročné správy obsahujú aj štatistické údaje takmer všetkých múzeí na Slovensku, ktoré zaslali vypísaný stanovený formulár. Spracovala som výročné správy z rokov 2004 – 2015. Výročné správy zo spomínaných rokov sú dostupné na stránke Slovenského národného múzea.¹³ Rozhodla som sa analyzovať informácie z týchto výročných správ, aby som zistila, aké množstvo výstav bolo za tieto roky dovezených zo zahraničia na Slovensko a koľko výstav bolo zo slovenských múzeí vyvezených do zahraničia. Taktiež som chcela zistiť, aké množstvo zbierkových predmetov je z depozitára vyňatých za účelom konzervovania a reštaurovania. Jedným z faktov, ktoré som z výročných správ získala, je celkový počet expozícií a výstav v slovenských múzeách za roky 2004 – 2015.

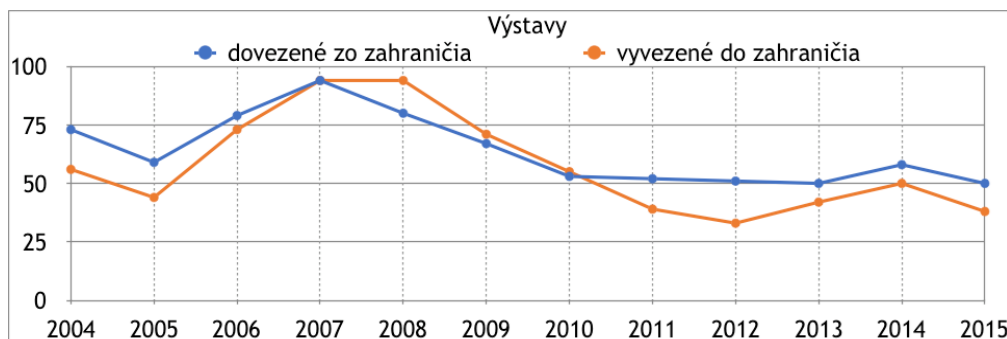

Graf č. 1.

Múzeum prezentuje zbierkový fond pomocou dvoch základných prezentačných foriem v múzeu: výstava a expozícia. Graf č. 1 zobrazuje množstvo výstav a expozícií, ktoré boli na Slovensku za jednotlivé roky múzeami produkované. V grafe č. 1 je jasne viditeľné, že počet výstav je viac než dvojnásobný než počet expozícií. Samozrejme, to vyplýva z ich časovo trvajúcej formy a ich účelu. Krivka počtu expozícií je stabilná bez väčších výchyliiek, čo poukazuje na stabilitu počtu expozícií. V priemere vzniklo v spomínaných rokoch 26 nových expozícií ročne. Nadpriemerné množstvo expozícií bolo vytvorených v roku 2008, ich počet bol 44. V roku 2009 bol počet nových expozícií 43 a v roku 2011 vzniklo 35 nových expozícií. Expozície v múzeách sú zvyčajne vytvárané na niekoľko desiatok rokov. Pri výmene starej expozície za novú sa zamieňajú aj zbierkové predmety, poprípade sa zhodnocuje ich výber, aby zvolené predmety čo najadekvátnejšie plnili svoju funkciu. Podľa môjho názoru expozície zastávajú formálnu časť prezentácie. Sú vytvárané tak, aby boli prijaté čo najširším spektrom verejnosti a taktiež súvisia so zbierkotvorným zameraním múzea. Naopak, výstavy vznikajú ako reakcia na aktuálny problém či udalosť, nemajú za cieľ osloviť každú skupinu spoločnosti.

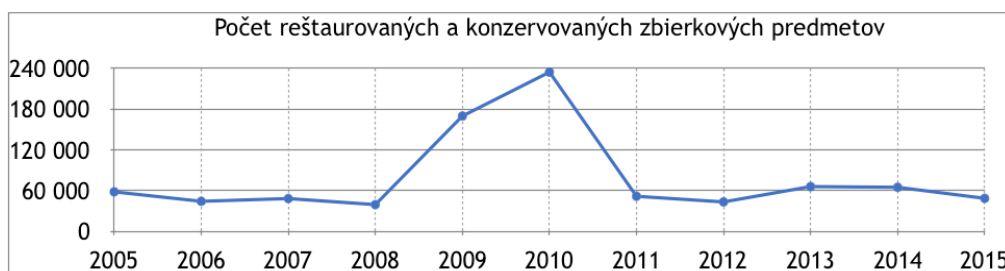
¹³ Muzeologický kabinet. Výročné správy múzeí Slovenskej republiky za obdobie 2004 až 2015 [online]. [2017-04-06] Dostupné na [www: <http://www.snm.sk/?vyrocne-spravy-muzei-sr>](http://www.snm.sk/?vyrocne-spravy-muzei-sr).

Je pre nich charakteristická krátkodobosť, reakcia a sloboda témy. Počet výstav za jednotlivé roky v slovenských múzeách je taktiež stabilný ako v prípade počtu expozícií. Najväčší počet výstav za dané roky bol v roku 2007, v ktorom bolo v múzeách prezentovaných 1 361 výstav, avšak priemerný počet výstav v slovenských múzeách v spomínaných rokoch bol 1 259. Z toho vyplýva, že počet zorganizovaných výstav je štandardný a za obdobie 12 rokov nijak výrazne nesklesol ani nestúpil. Múzeá v priemere vytvorili 590 vlastných výstav, približne 50 výstav bolo dovezených zo zahraničia, takže takmer polovica výstav bola zapožičiavaná medzi múzeami.

Graf č. 2.

V Grafe č. 2 som z výročných správ vybrala informácie týkajúce sa vývozu výstav do zahraničia a dovozu výstav zo zahraničia za skúmané roky. Hodnoty jednotlivých akcií už nie sú tak konštantné, ako v predchádzajúcom grafe. Vo vývoze a dovoze sa počty striedavo zvyšujú do roku 2009. Naopak po roku 2009 sa počet vývozov a dovozov stabilizoval. Dovoz výstav na Slovensko v tomto období bol v priemere 42 a vývoz do zahraničia v priemere 52. Najvyššie množstvo výstav vyvezených do zahraničia bolo v roku 2007 a 2008, kedy to bol počet 94. V roku 2007 bol i najvyšší počet dovezených výstav zo zahraničia. Zaujímavé je, že zatiaľ čo v rokoch 2004 – 2010 sa vývoz a dovoz vo vyššom počte striedali, po roku 2010 je množstvo dovozených výstav na Slovensko neustále vyššie.

Graf č. 3.

Za jednu z mobilít zbierkových predmetov som v práci označila aj reštaurovanie a konzervovanie. Za skúmané roky je výsledok zobrazený v Grafe č. 3. Okrem rokov 2009 a 2010 sa priemerne ročne zrekonštruovalo a zakonzervovalo 51,5-tisíc zbierkových predmetov. Tieto dva roky sú absolútne rekordné, pretože spolu za oba roky prebehol reštaurátorský alebo konzervátorský zásah až na 404 270 zbierkových predmetoch.

Celá téma mobility zbierok vychádza zo zvyšovania vzájomného zdieľania zbierkových predmetov medzi múzeami. Minimálne množstvo zbierkových predmetov z celého fondu múzeí na Slovensku je reálne prezentovaných, bádaných a inak povedané nejakým spôsobom zapojených do rôznorodých činností mimo depozitárov.¹⁴ Množstvo nezapojených predmetov sa každým rokom zvyšuje, keďže jednou zo základných činností múzea je nadobúdať zbierkové predmety, a tak zhodnocovať svoj zbierkový fond. V Grafe č. 4 je vyznačená priamka, ktorá zobrazuje súčet prírastkov zbierkových predmetov slovenských múzeí počas vyššie spomínaných rokov. Rok 2008 môžeme označiť za prelomový. Do tohto roku sa počet nadobudnutých zbierkových predmetov za posledných päť rokov pohyboval na hodnote približne 200-tisíc kusov ročne. V roku 2008 dosiahol maximum 266 073 kusov zbierkových predmetov. V nasledujúcich rokoch začal výrazne klesať až do roku 2015, kedy klesol na hodnotu 52 090 zbierkových predmetov. Z toho vyplýva, že priemerne každé múzeum na Slovensku znížilo počet nadobudnutých zbierkových predmetov z 1 800 kusov na necelých 500 kusov, čo predstavuje výrazný pokles.

Graf č. 4.

Sledovanie mobility zbierok v slovenských múzeách za rok 2016 – dotazník

Súčasťou sledovania mobility múzejných zbierok v slovenských múzeách je aj výskum v jednotlivých múzeách, ktorý som realizovala pomocou dotazníka. Všetkým múzeám na Slovensku som rozoslala e-mailom dotazník, ktorý bol zameraný na pohyby zbierkových predmetov v múzeu a mimo múzea. Aby som zistila, aké množstvo zbierkových predmetov bolo využívaných, a tým následne premiestnených z depozitára, položila som múzeám viaceré otázky týkajúce sa mobility. Napríklad: aké množstvo zbierkových predmetov spravujú, koľko predmetov ročne vystavia či už formou výstavy alebo expozície, aké množstvo zbierkových predmetov požičiavajú iným múzeám na Slovensku alebo v zahraničí. Taktiež som sa zaujíkala aj o počet zbierkových predmetov, ktoré boli prezenčne vypožičané bádateľom v múzeu. Výsledné zhodnotenie vyplnených dotazníkov potvrdzuje, že drvivá väčšina zbierkových predmetov je bez využívania uložená v depozitári. Túto skutočnosť dobre vyjadruje myšlienka: „*Múzeum je jako ledovec. Většina toho, co má, je ukryta před zraky veřejnosti. Proto je tolik důležité pečlivě vybírat to nejnabobnější pro expoziční využití a pokud možno co nejčastěji expozice měnit.*“¹⁵

¹⁴ Vid' v časti „Sledovanie mobility zbierok v slovenských múzeách za rok 2016“.

¹⁵ DOLÁK, Jan. *Múzeum a prezentace*. Bratislava : Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2015, s. 41.

Pozrime sa bližšie na výsledky dotazníka. Podotýkam, že dotazník nezahrňuje všetky múzeá na Slovensku, ale len časť múzeí, ktorá na dotazník odpovedala.¹⁶ V Grafe č. 5 sú zobrazené hodnoty vychádzajúce zo spracovania dotazníka. Absolútne výrazný je podiel zbierkových predmetov, ktoré za uplynulý rok neopustili depozitár. Až 95,53 % zbierkových predmetov predstavovalo neaktívnu zložku pre ktorýkoľvek typ mobilít spomínaných v práci. To je rapídne vysoké číslo. Pre porovnanie uvediem údaje z prieskumu v európskych múzeách.

Ešte v roku v 2003 bol prostredníctvom Siete európskych múzejných organizácií NEMO (Network of European Museum Organisations) rozoslaný dotazník zameraný na mobilitu zbierok, na ktorý odpovedalo 411 múzeí z 11 európskych krajín. Výsledok dotazníka ukázal, že tieto múzeá spravujú 315 miliónov zbierkových predmetov, z ktorých sa priemerne 73,3 % nachádza v depozitároch.¹⁷ Tento údaj uvádzam len ako možnosť pre porovnanie. Nemusi ukazovať skutočné porovnanie medzi slovenskou mobilitou v múzeách a mobilitou v múzeách v Európe. V prvom rade neboli dotazníky totožné, nevyplnili ich všetky múzeá a pri vyplňaní nemuseli múzeá využívať rovnaké metódy a postupy. Dotazník v európskych múzeách poslužil na ukážku, aké približné množstvo zbierkových predmetov z fondov európskych múzeí je v mobilite.

Samozrejme, realizácia jednej zo základných náplní múzea – uchovávanie predmetov špecifickej hodnoty – neoddeliteľne súvisí so zámernou izoláciou zbierkového predmetu. Tak sú predmety odčlenené od sociálneho sveta. Ich význam by však nebol naplnený, ak by neovplyvňovali sociálne vedomie človeka.¹⁸

Z toho vyplýva, že podstata hodnoty, pre ktorú je predmet vybraný z reality ako jej reprezentant, ostáva nenaplnená, pokiaľ nie je predmetom odprezentovaná spoločnosti. Príčinou takej nízkej mobility zbierkových predmetov z depozitára môže byť aj ich príliš vysoký počet pre schopnosti múzeí na Slovensku častejšie využívať zbierkové predmety v depozitároch pri tvorení výstav alebo na realizáciu častejšej výmeny expozícií či aspoň vystavovaných exponátov. V Grafe č. 5 sú zobrazené aj hodnoty pre jednotlivé typy mobilít, ktoré som rozdelila na mobilitu v múzeách a mobilitu mimo múzeí. Mobilita v múzeu je označená písmenom „B“. Zahrňuje presun zbierkových predmetov z depozitára za účelom vystavovania v expozíciách, výstavách a na bádateľské účely. Hodnota vyjadrujúca mobilitu v múzeu je 3,21 %. Ďalšou kategóriou mobility, ktorá je vyznačená v Grafe č. 5, je mobilita mimo múzea. Označená je písmenom „C“. V nej je zahrnutý počet zbierkových predmetov v pohybe, ktoré boli presunuté za účelom vypožičania iným múzeám na Slovensku a v zahraničí a zapožičania z iných múzeí na Slovensku a v zahraničí. V otázke, aké zbierkové predmety prevažovali pri výpožičke do zahraničia, označili múzeá najčastejšie historické a umelecké zbierkové predmety. Samozrejme, že to súvisí od toho, aké múzeá na dotazník odpovedali. Je zřejmé, že napríklad v Slovenskom technickom múzeu budú prevažovať technické zbierkové predmety a v Múzeu TANAP-u prírodovedné.

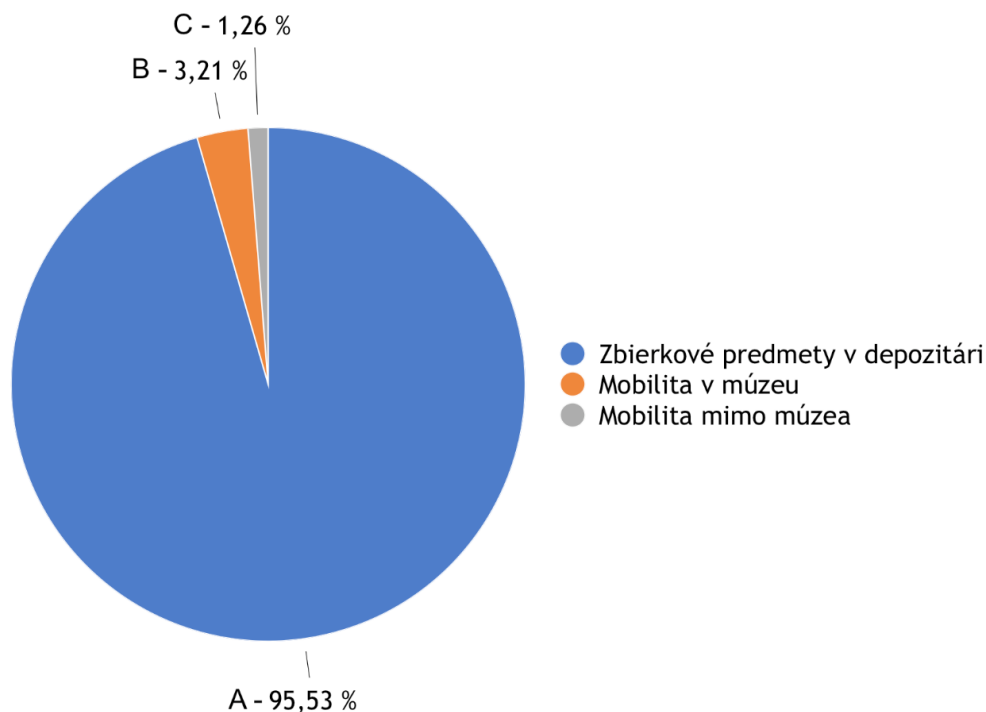
¹⁶ Zoznam múzeí, ktoré na dotazník odpovedali, je v Prílohe č. 1. Medzi múzeami sa našlo i múzeum, ktoré ako verejná inštitúcia odmietla odpovedať na dotazník preto, že skúmal interné informácie múzea. Tie, podľa ich tvrdenia, nemôžu zverejniť. Medzi pôvodne oslovenými inštitúciami bola aj galéria, ktorá odmietla vyplniť dotazník, pretože bol zameraný na múzejné predmety a spomínaná inštitúcia je galériou.

¹⁷ *Mobilita zbierok. Súhrn rád pre európske múzeá v otázke pohybu zbierok, Etický kódex múzeí.* Múzeum, Príloha ročníka 2007. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2007, 43 s.

¹⁸ S'TRÁNSKÝ, Zbyněk Z. A provocative check list. *ICOFOM Study Series 6*, 1984, s. 10.

Písmeno „A“ prezentuje predmety, ktoré v uplynulom roku neopustili depozitár. Celková hodnota vyjadrujúca mobilitu zbierkových predmetov je 4,47 %. Teda 4,47 % vyjadruje percento zbierkových predmetov, ktoré boli z celého fondu múzeí zapojených v dotazníku „činné“.

Mobilita zbierkových predmetov a počet zbierkových predmetov v depozitári za rok 2016 v múzeách na Slovensku

Graf č. 5.

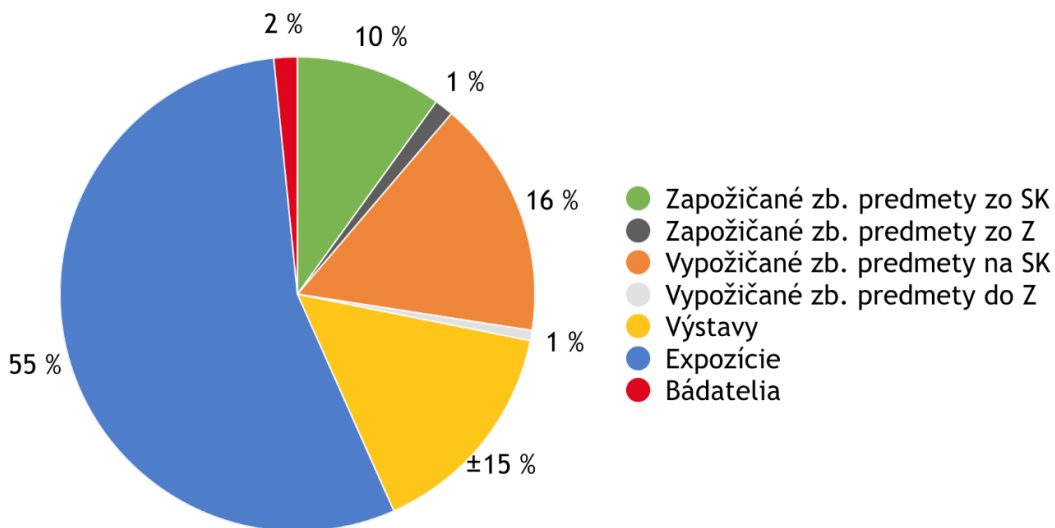
Z dotazníka som vyhodnotila aj pomer množstva predmetov v jednotlivých mobilitách. Väčšinou časť mobility zbierkových predmetov zaberajú expozície. V skúmaných múzeách bolo počas minulého roka v stálych expozíciách vystavených 53 219 zbierkových predmetov, čo v múzeách predstavuje priemerne približne 1 400 zbierkových predmetov. Existuje aj príklad, keď múzeum prezentuje, jednoducho povedané, „všetko čo má“. Nie však v negatívnej forme preplnenej expozície. Napríklad Múzeum Jána Cikkera v Bratislave v odpovediach na dotazník uvádza, že všetky zbierkové predmety, ktoré spravuje, súčasne aj vystavuje. Celé múzeum funguje ako komplexná expozícia zahrňujúca všetky zbierkové predmety. Rovnako zbierkové predmety prezentuje aj Mestské múzeum v Lučenci. Opačným príkladom je napríklad Múzeum ľudovej umeleckej výroby a Múzeum školstva a pedagogiky, ktoré formou stálej expozície nevystavili žiadne zbierkové predmety. Zbierkové predmety prezentovali iba formou výstav.

Podiel výstav na mobilite zbierkových predmetov v dotazníku bol 15 % s počtom takmer 400 zbierkových predmetov. Pomer výstav a expozícií je zaujímavý. Expozícia je stála, dlhodobá forma výstavy, ktorá ostáva nezmenená dlhšie obdobie. Práve výstava, ktorá je dynamická, krátkodobá, je počas roka v múzeu stále menená. Podľa tabuľky v Prílohe č. 1 pripadá na každé

múzeum ročne približne desať výstav, z toho päť vlastných. Počet zbierkových predmetov prezentovaných prostredníctvom expozícií je v skúmaných múzeách viac než trojnásobne vyšší. Z toho môžeme vyvodit', že v expozíciách je väčší dôraz na zbierkový predmet, ktorý tvorí nosnú časť prezentácie. Zatiaľ čo výstavy sú benevolentnejšie a častejšie pristupujú k prezentovaniu zbierkových predmetov voľnejšou cestou, a to využívaním moderných technológií. Dôvodom, prečo je v expozíciách využívaných zbierkových predmetov viac, môže byť aj skutočnosť, že časť expozícií na Slovensku vznikla ešte v minulom storočí alebo si tvorbu expozícií z minulého storočia uchovala, a prezentuje zbierkové predmety ako masu predmetov z jednej skupiny hromadne dokumentujúcu skutočnosť.

Ďalšie zložky zobrazené v Grafe č. 6 tvorí počet zbierkových predmetov, ktoré si múzeá vypožičali od iných múzeí na Slovensku a počet zbierkových predmetov, ktoré zapožičali iným múzeám na Slovensku. V prípade, keby na dotazník odpovedali všetky múzeá na Slovensku, boli by, samozrejme, tieto údaje totožné. Avšak v skúmanej vzorke prevyšoval počet zbierkových predmetov, ktoré múzeá vypožičali iným múzeám na Slovensku. V priemere si jedno múzeum odpovedajúce na dotazník zapožičalo 247 a vypožičalo 409 zbierkových predmetov. V prípade vyvezených a dovezených zbierkových predmetov do a zo zahraničia nespomeniem priemerné hodnoty, pretože väčšina múzeí uvádza nulu pri oboch prípadoch. Aktívnymi v tomto druhu mobility boli v uplynulom roku len približne štyri až päť múzeí, ktoré spolu vyviezli 928 a doviezli 1 220 zbierkových predmetov. Poslednú zložku Grafu č. 6 tvorí počet predmetov, ktoré si v múzeu prezenčne vyžiadali bádatelia. Z depozitára bolo vybraných 1 869 zbierkových predmetov na bádateľské účely, čo tvorí 2 % z mobilných predmetov.

Zbierkové predmety v pohybe

Graf č. 6.

Dotazník ukázal, že zbierkové predmety v múzeách na Slovensku sú v pohybe medzi slovenskými múzeami a aj medzi nimi a múzeami v zahraničí. Keď ku číslam vyjadrujúcim

počet zbierkových predmetov v mobilite prirovnáme počet zbierkových predmetov, ktoré sú permanentne uložené v depozitári, je vzájomný rozdiel veľmi výrazný.

Záver

Mobilita múzejných zbierok je spôsob, akým je možné zdieľať kultúru na vzdialenejších miestach. Napriek tomu, že je v práci do mobility zbierok zahrnutý každý pohyb zbierkového predmetu, najpodstatnejším pohybom zbierkového predmetu je ten, ktorý v závere odovzdá informáciu spoločnosti. Zahrňuje to prezentovanie cez výstavy a expozície. Zbierkový predmet, ktorý je trvale uložený v depozitári bez využitia, neplní svoje poslanie, pre ktoré bol zvolený za reprezentanta určitej reality. Pri výpožičkách je nutná záruka za zbierkový predmet, ktorú zabezpečuje komerčné poistenie. To je súčasne aj príčinou, pre ktorú sa výpožičky nerealizujú vo veľkom množstve, pretože neoprávnene navyšuje náklady. V texte uvádzam možnosti, akými sa dajú náklady výpožičiek znižovať a benefity, ktoré plynú z týchto možností. Taktiež poukazujem na skutočnosť existencie štátnej záruky ako možnosti znižovania nákladov za komerčné poistenie a na skutočnosť, že na Slovensku ešte nebola využitá, napriek tomu, že vychádza z ručenia verejnými financiami. Tie sú v prípade nevyskytnutia škody nečerpané, zatiaľ čo verejné financie z rozpočtu múzea sa pravidelne využívajú aj na komerčné poistenie.

Podstatou myšlienky mobility zbierkových predmetov je zdieľanie kultúrneho dedičstva v múzeách celej spoločnosti. Preto je pre výskum mobility dôležitá každá manipulácia so zbierkovými predmetmi. Aj tá, ktorá nepredstavuje len vystavovanie, ale aj reštaurovanie a konzervovanie, a tým možnosť vystavenia zbierkového predmetu v budúcnosti. Taktiež bádanie zbierkového predmetu a hlbšie oboznamovanie sa s jeho existenciou, čím sa lepšie odprezentuje skutočný význam.

Analýza sumáru výročných správ a údajov získaných z dotazníkového prieskumu upriamuje pozornosť na skutočnosť, že napriek tomu, že múzeá neustále zväčšujú svoj zbierkový fond, nezväčšujú množstvo zdieľaných zbierkových predmetov. A preto mobilita zbierok nielen v rámci jedného múzea, ale medzi akýmikoľvek múzeami je cestou, aby sa z múzeí nestali preplnené sklady nepreskúmaných predmetov.

Príloha č. 1: Múzeá, ktoré odpovedali na dotazník

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum v Bratislave, Galéria Miloša Alexandra Bazovského v Trenčíne, Mestské múzeum v Lučenci, Horehronské múzeum v Brezne, Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, Kysucké múzeum v Čadci, Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, Mestská galéria v Rimavskej Sobote, Múzeum Andreja Sládkoviča v Krupine, Slovenské národné múzeum-Múzeum bábkarských kultúr a hračiek Modrý Kameň, Slovenské národné múzeum-Múzeum Bojnice, Slovenské národné múzeum-Múzeum Červený Kameň, Múzeum Jána Cikkeru v Bratislave, Slovenské národné múzeum-Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku, Múzeum ľudovej umeleckej výroby, Múzeum mincí a medailí Kremnica, Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave, Múzeum TANAP-u Tatranská Lomnica, Slovenské národné múzeum-Múzeum ukrajinskej kultúry, Novohradské múzeum a galéria v Lučenci, Oravská galéria Dolný Kubín, Pamätný dom Júliusa Szabóa v Lučenci, Podtatranské múzeum v Poprade, Pohronské múzeum Nová Baňa, Ponitrianske múzeum v Nitre, Poštové múzeum Banská Bystrica, Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica, Literárne múzeum SNK v Martine, Slovenské technické múzeum Košice, Šarišská galéria v Prešove, Slovenské národné múzeum-Spišské múzeum v Levoči, Stredoslovenská galéria v Banskej Bystrici, Stredoslovenské

múzeum v Banskej Bystrici, Tatranská galéria v Poprade, Vlastivedné múzeum v Galante, Východoslovenské múzeum v Košiciach, Tribečské múzeum v Topoľčanoch.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

- Collection Surveys and Condition Reporting* [online]. Museum Textile Services. [cit. 2017-03-29] Dostupné na www: <http://www.museumtextiles.com/uploads/7/8/9/0/7890082/condition_reporting.pdf>.
- DOLÁK, Jan (2015). *Múzeum a prezentace*. Bratislava : Muzeológia a kultúrne dedičstvo. ISBN: 978-80-971715-8-2.
- Európsky program pre kultúru. Pracovný plán pre kultúru na roky 2011 – 2014. Súbor nástrojov týkajúcich sa praktických spôsobov zníženia nákladov na požičiavanie a vypožičiavanie predmetov kultúrnej hodnoty medzi členskými štátmi Európskej únie* [online]. Vypracovala pracovná skupina expertov z členských štátov Európskej únie pre mobilitu zbierok. September 2012 [cit. 2017-03-07] Dostupné na www: <http://www.culture.gov.sk/extdoc/5846/3_ubor_nastrojov>.
- MATASSA, Freda (2010). Výpůjční poplatky. In: *Podporujeme mobilitu sbírek: cesta vpřed pro evropská muzea* [online]. Fínska národná galéria. Český preklad: Praha: Metodické centrum pro muzea výtvarného umění v národní galerii v Praze, 2014 [cit. 2017-03-17]. Dostupné na www: <<http://www.mcgalerie.cz/admin/files/pdf/ENCOURAGING-SBORNIK-konecnaverze.pdf>>. ISBN: ISBN 978-80-7035-555-8.
- Mobilita zbierok. Súbrn rád pre európske múzeá v otázke pohybu zbierok, Etický kódex múzeí* (2007). Múzeum, Príloha ročníka. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 43 p. ISBN: 978-80-8060-210-9.
- Muzeologický kabinet. Výročné správy múzeí Slovenskej republiky za obdobie 2004 až 2015 [online]. [2017-04-06] Dostupné na www: <<http://www.snm.sk/?vyrocne-spravy-muzei-sr>>.
- NĚMCOVÁ, Magda (2011). Umění v pohybu [online]. In: *Atelier*, No. 9 [cit. 2017-03-10] Dostupné na www: <<http://www.mc-galerie.cz/admin/files/Mobilita-sbirek/umeni-v-pohybu.pdf>>.
- Anna O'Connell. *Immunity from Seizure Study*. [online], [cit. 2017-03-13] Dostupné na www: <http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/training/Antwerp/Immunity_from_Seizure_Paper_Anna_O_Connell.pdf>.
- Standard Facilities Report* [online]. Správa navrhnutá skupinou registrátorov vo Veľkej Británii v spolupráci s Radou múzeí, knižníc a archívov. Vyd. v r. 2004. [cit. 2017-03-17] Dostupné na www: <http://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/topics/Collection_Mobility/Members/UKRG_Standard_Facilities_Report.pdf>.
- STRÁNSKÝ, Zbyněk Z. (1984). A provocative check list. ICOFOM Study Series 6, p. 10.
- W Aidacher, Friedrich (1999). *Průručka všeobecné muzeologie*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 1999, 477 p. ISBN 8080600155.
- Woudenberg, Nout van (2012). *State Immunity and Cultural Objects on Loan* — Prague, 23 April 2012 [online]. Príspevok z kolokvia na tému imunita proti zabaveniu kultúrnych statkov. Z originálu do češtiny preložila PhDr. Magda Němcová. [cit. 2017-03-13] Dostupné na www: <<http://www.mc-galerie.cz/admin/files/pdf/clanky/2012/STATNI-IMUNITA-A-ZAPUJCKY-KULTURNICH-PREDMETU-Praha-duben-2012.pdf>>.

Zákon č. 207/2009 z 28. apríla 2009 o podmienkach vývozu a dovozu predmetu kultúrnej hodnoty a o doplnení zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Slovenská republika. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Bratislava, 4.4.2017, Odpoveď na žiadosť: MK-2100/2017–310/4857.